

Thomas Hobbes ve John Rawls'da Doğal Durum ve Toplumsal Sözleşme

Yağmur AYDIN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı 17. yüzyılı derinden etkileyen filozof Thomas Hobbes ile 20. yüzyılın önemli bir filozofu olan John Rawls'un adalet teorilerindeki insanın doğa durumu ve toplumsal sözleşme düşüncelerini karşılaştırıp benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Karşılaştırma yapılırken Hobbes'un *Leviathan* adlı kitabı ile Rawls'un *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabı kullanılmıştır. Çalışma toplam üç bölümden meydana gelmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Hobbes'un siyaset felsefesi, devlet anlayışı, insan doğasına ilişkin fikirleri ve sözleşme teorisi açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde J.Rawls'un "Hakkaniyet Olarak Adalet" adını verdiği adalet teorisi, başlangıç durumu ve hakkaniyet olarak adaletin ilkeleri açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde iki düşünürün sözleşme teorileri ve doğa durumunda insan doğasının benzer ve farklı yönleri karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Doğa Durumu, İnsan Doğası, Toplumsal Sözleşme, John Rawls, Thomas Hobbes

The Natural State and The Social Contract in Thomas Hobbes and John Rawls

Abstract

The purpose of this study is to compare the human nature state and social contract ideas of the justice theories of Thomas Hobbes, who deeply influenced the 17th century, and John Rawls, an important philosopher of the 20th century, to reveal the similarities and differences. Hobbes's book *Leviathan* and Rawls's *A Theory of Justice* were used for comparison. The study consists of a total of three parts. In the first part of the study, Hobbes' political philosophy, understanding of the state, ideas about human nature and contract theory are explained. In the second part of the study, the theory of justice, which J. Rawls called "Justice as Fairness", the initial station and the principles of justice as fairness are explained. In the third part of the study, similar and different aspects of the contract theories of the two thinkers and

---

Atıf İçin / For Citation: AYDIN, Y. (2022). Thomas Hobbes ve John Rawls'da Doğal Durum ve Toplumsal Sözleşme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 6, 437-458. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date: 14.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.03.2022

¹ Doktora Öğrencisi; Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye

E-mail: yagmuraydin23@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6323-7468

human nature in the state of nature are compared. In the conclusion section, the findings have been interpreted.

Keywords: Justice, State of Nature, Human Nature, Social Contract, John Rawls, Thomas Hobbes

GİRİŞ

Thomas Hobbes'un siyaset felsefesi kendinden önceki klasik gelenekten yani Antik Yunan ve orta çağ siyaset kuramlarından kopuşu temsil eder (Grcic, 2007, s. 372). Strauss'a göre, Hobbes'tan önce ayrı ayrı ortaya çıkmış olan insan yaşamına ve insan doğasına ait sorular ve cevaplar bütünlükten uzak ve eksik parçalarla doludur. Bu eksik parçalar modern bütünlüklerini yalnızca Hobbes'ta bulurlar ve Hobbes'tan önceki düşünürlerin hiçbiri, insanın ve toplumun doğru yaşamının nasıl olması gerektiği sorusuna bir bütünlük içinde cevap vermediğini ve onların gelenekten kesin olarak kopmaya teşebbüs etmediğini ifade eder (Strauss, 1952, s. 1). Hobbes'un bu teşebbüsü siyaset felsefesi açısından yeni bir düşünce akımının ortaya çıkmasına ve gelenekten kopuşun başlamasına yol açar.

Hobbes'un yaşadığı dönem, dini ve siyasi açıdan karmaşanın çok olduğu bir döneme denk gelir. Bu dönem, İngiltere'de iç savaş ve mutlak bir otorite arayışı, kilise ve mezheplerin çatışmaları, devlet yönetiminde otorite boşluklarının olduğu bir dönemdir. Bağımsızlık Bildirgesiyle birlikte 17. yüzyılda İngiltere'de bireylerin haklarını güvence altına almak düşüncesiyle bir yönetim kurma çabası beraberinde şu sorunu ortaya çıkarır: otorite bireysel hakları korumada da ve aynı zamanda bireysel hakları ihlal etmede de yeterli güce sahiptir (Arnhart, 2005, s. 193). İçinde bulunduğu dönemin mevcut durumu siyaset kuramının oluşmasında belirleyici öğeler taşır. "Thomas Hobbes, *Leviahtan* adlı eserinde bu paradoksun içinden çıkmaya çalışır. Hobbes, iki uç nokta arasında orta bir yol bularak, bireysel özgürlük ve siyasal otoriteyi birleştirmek ister." (Arnhart, 2005, s. 193). Mevcut ülke durumunun bir sonucu olarak Hobbes, bu karışıklığı politik bir gücün varlığıyla çözmek ister ve bu durum güce dayalı egemenlik içinde bulunduğu iç savaş sorununun da çözümü olacaktır (Yeşilçayır, 2014, s. 63).

Tüm bu gerekçeler ışığında denilebilir ki Hobbes'un siyaset felsefesi, ilk modern siyaset kuramıdır. Çünkü Hobbes, insanların ve toplumların düzenli ve doğru yaşama sorununa

mantıklı, tutarlı ve sistematik olarak cevap veren ilk modern girişimin sahibidir (Strauss, 1952, s. 1). Hobbes'un kuramını kendinden öncekilerden ayıran yanı, temelde onun devlet ve toplum yapısını tündengelimsel matematiksel bir kesinlikle çözmeye çalışması çabasıyla, kendinden önceki devlet ve toplum yapısını sadece ampirik temellere dayandırarak kurmaya çalışmalarına karşı çıkmasıdır. Bu açıdan devletin temel dayanağının sadece tanrı ve vahiyden oluştuğu düşüncesini benimsemez (Grcic, 2007, s. 372). Bunun yanında daha akılcı temellere ihtiyaç vardır, bu akılcı temel “toplumsal sözleşme” kuramıdır ve bu kuram kendinden sonraki düşünceleri etkilemiştir. Hobbes'un siyaset felsefesindeki yerinin önemini Strauss, sadece on sekizinci yüzyıl rasyonalizminin değil, aynı zamanda Rousseau, Kant ve Hegel'in ahlak felsefelerinin de Hobbes'un çalışmaları olmadan mümkün olmayacağına ve insanın doğru yaşam sorusuna temel bir yanıt olarak sadece siyaset felsefesi açısından değil tüm modern felsefe için oldukça önemli olduğunu vurgular (Strauss, 1952, s. 1).

Hobbes'un bıraktığı toplumsal sözleşme mirasının etkileri, Rousseau'nun *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* ve *Toplum Sözleşmesi* adlı eserlerinde görülür. Bir toplumsal sözleşmeci olan Rousseau da Hobbes gibi doğal durumdaki insanın varlığını kabul eder. Doğal durumdaki insanla uygar insan arasındaki benzerlik ve farkları göstererek insanların doğal durumdan toplumsal sözleşme ile uygar topluma geçişini anlatır. Ancak Rousseau'nun doğal durum ve toplumsal sözleşme fikirleri Hobbes'tan farklılıklar gösterir. Rousseau'ya göre, kendinden önceki filozoflar doğa durumundaki insanı bencil, kötü, rekabetçi, güvensiz, savaş durumunda şeklinde betimlerken bunlar aslında uygar insanın özellikleridir ve bu betimlemeler doğa durumundaki insanı anlama neticesinde yanıltıcıdır. Hobbes ve Locke'un aksine Rousseau'ya göre, doğa durumunda insanlar eşit, mutlu, savaş ortamından uzak bir yaşam sürerler (Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, 1990, s. 120). Hobbes'un olumsuzladığı doğa durumuna Rousseau olumlu bir içerik kazandırır. Doğa durumundaki insan bir devlet düzenine tabi olmadığı için politik değil ahlaksal ilkelerle oluşmuş bir topluluktur. Burada insanlar içgüdüsel olarak eylemlerde bulunur. Rousseau'nun doğa durumundan çıkışı Hobbes'un bahsettiği şekilde insanın doğasında olan kötücül bencillikten kaynaklanan savaş durumundan dolayı değil, insanın ilerleme,

gelişme yetisinden ve mülkiyetin ortaya çıkmasıyla güç sahibi olmak istemesinden kaynaklanır. “Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip ‘Bu, bana aittir!’ diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu” (Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, 1990, s. 135). Mülkiyetin olması insanlar arasında eşitsizlik ve düzensizliğe yol açar. Doğa durumundaki özgür, eşit, mutlu insan doğa ve başkalarıyla uyum içerisinde yaşarken toplumsallaşıp uygarlaştıkça, mülkiyet kavramı ortaya çıktıkça güçsüzleşir, eşitsizlikler ortaya çıkar ve doğa durumundaki iyi özelliklerini kaybedip rekabetçi, güvensiz bireylere dönüşür (Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, 1990, s. 119). Tüm bu sebeplerden dolayı doğa durumundan uygar topluma geçerken insanları yeniden doğa durumundaki özgür ve eşit haline dönmelerini sağlayacak özgürlük ve eşitlik temelli bir toplumsal sözleşmeyle olmalıdır (Rousseau, Toplum Sözleşmesi, 1990, s. 26). Hobbes ile Rousseau gerekçeleri farklı olsa da toplumu düzenleyecek “sözleşme” fikrinde ortak düşünceye sahiptir. Hobbes için egemenin hakim olduğu insanların haklarını egemene devrettiği bir sözleşme ile toplum düzeni sağlanacak ve devlet kurular savaş durumundan çıkılacaktır. Rousseau için ise mülkiyetin ortaya çıkmasıyla beraber savaş ve rekabet durumunda olan insanlar özgür ve eşit olarak hayatlarına devam edebilmeleri için bu temelde bir sözleşmeye ihtiyaç duyarlar. Ancak sözleşme ile kurulacak olan devlet ve uygar toplum devletin egemen olduğu, bireyler üzerinde tahakküm kurup onların haklarını elinden aldığı bir devlet değildir. Egemen olan, halkın ortak iradesidir. Çünkü Rousseau’ya göre, doğa durumundaki insanın temel özelliği özgür olmasıdır ve bu özgürlük kısıtlanamaz. Bu yüzden oluşturulacak bu toplumsal sözleşme halkın ortak özgür istemesi/iradesi ile olmalıdır (Rousseau, Toplum Sözleşmesi, 1990, s. 45). Böylece insanlar hem devlete güvenecek yeniden özgürlük ve eşitlik inşa edilecek, hem de ortak irade toplumun ve kendilerinin çıkarlarını da koruyacaklar. Rousseau’nun sözleşmedeki özgürlük temeli, ortak çıkarların korunması ve özgür iradenin devrede olması konusu onu Hobbes’tan ayıran, Kant ve Rawls’u da etkilediği noktalarıdır.

Kant da siyaset kuramında Hobbes, Locke ve Rousseau gibi sözleşmecilerdir. Kant, toplumsal sözleşme yerine “orijinal sözleşme” der ve bir sözleşmenin varlığını

kabul eder. Kant'a göre, orijinal sözleşme hukuki, rasyonel bir devleti meydana getirir. Ortaya çıkan devletin tüm tahakküm ilişkilerine, eşitliksiz ve özgürlüğü kısıtlayıcı biçimlerine karşı çıkar. Kendinden önceki sözleşme fikirleri aklın *a priori* idesinden yoksun deneyime dayandığı ve tüm halkın ortak iradesiyle kurulduğunu söyledikleri için varsayımsaldır (Kant, Varsayımsal Sözleşme, 2006, s. 96). Kant'a göre sözleşme bir olgu olarak ortaya çıkmaz bu yüzden onu gerçekten ortaya çıkmış veya kâğıt üzerinde imzalanmış gibi düşünmemize gerek yoktur aklın bir idesi olarak varsayımsaldır (Kant, Yaygın Bir Söz Üstüne: "Teoride Doğru Olabilir ama Pratikte İşe Yaramaz" [Teori ve Pratik], 2010, s. 40). Kant'ın devlet anlayışı Hobbes ve Rousseau'dan farklı olarak ahlak yasalarına yani ödevlere dayanır. Ahlak yasasının ilkeleri amprik bilgidan uzak aklın *a priori* ilkelerinden oluşmalıdır. "Kant'ın akıldan türettiği adalet yasası, eylem özgürlüğünün evrensel biçimsel bir yasasıdır." (Kersting, 2010, s. 60). İnsanlar eylemlerinde özgürlerdir çünkü insan özgür ve otonom bir varlıktır. Bu yüzden aklıyla hareket ederek yasaları kendi koyar, eylemlerini özgürce yaparlar. Yine de bu eylemler ödevin ve aklın zorunluluğuna tabidir ancak insanların özgürlüklerini kısıtlamaz, sadece özgürlüklerin sınırsızlığını ortadan kaldırır ve ahlaki eylemleri ödevle ilişkilendirir. İnsanların yasaları özgür iradeleri ile kendi koymaları açısından Rousseau'da halkın genel ortak istemeye özgür iradeleriyle ortaya çıkması benzerlik gösterir ancak Kant bu yasaların temeline ek olarak ahlak yasalarını ve ödev anlayışını koyar. Kısaca Hobbes'tan farklı olarak, iki düşünürde de devleti oluşturan temel halkın iradesidir.

Sözleşmecilerden bir diğeri John Rawls'dır. Rawls'a gelene kadar doğal durum ve sözleşme teorilerinde büyük öneme sahip olan düşünürlerin fikirlerine genel hatlarıyla değinildi. "Rawls'a gelince o, Kant'ın kendine özgü politika felsefesinin keşfedilmesine ve çağdaş araştırmaların merkezine yerleşmesine öncülük eder." (Çörekçioğlu, 2010, s. 4). Rawls kendi adalet teorisini kurarken Kant'tan etkilendiği noktalar vardır. Toplum sözleşmesi anlayışını benimsiyor olması, Kant'ın pratik akıl ilkelerini kullanması ve rasyonel akla sahip öznelerin oluşturduğu bir çerçevede adalet ilkelerini temellendirmesi, bireylerin özgürlüklerinin önemine yaptığı vurgusu ve insanların otonomisi yönleri ile Kant'tan etkilendiğini görülmektedir. Ayrıca adalet ilkelerinin sadece bireyler için değil, kamu için de kabul edilebilir olması gerektiği

düşüncesi Rawls'un Kant'ın "kamusallığına" bir göndermedir (Rawls, 2018, s. 281). Özgürlüklerin sınırlandırılmaması konusunda da Rawls'un Kant'ın izinden gittiği söylenebilir. İki düşünür için de, bireylerin dokunulmazlık hakları mevcuttur, her birey amaçtır ve asla araç değildir; rızaları olmadan sadece çoğunluğun iyiliği için veya çoğunluğun amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için bireysel hakları ve özgürlükleri sınırlandırılmaz (Nozick, Yan Sınırlamalar Olarak Haklar, 2006, s. 242).

Rawls'un *A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi)* adlı eseri 1971 yılında tamamlanır. Bu eser 20. Yüzyılda siyaset felsefesi alanında çağdaş siyaset kuramlarının incelenmesi ve yeni bir adalet anlayışı oluşturması açısından yazılan önemli eserler arasındadır. Nozick, Rawls'un bu eseri için "*A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi)*, siyaset ve ahlak felsefesi alanında John Stuart Mill'in yazılarından beri, benzeri görülmemiş, güçlü, derin, ustaca hazırlanmış, geniş kapsamlı ve sistematik bir eserdir." (Nozick, Anarşi, Devlet ve Ütopya, 2015, s. 241) Sözleriyle eserin önemine ve felsefeye katkısına vurgu yapar. Bir Adalet Teorisi adlı kitabı yapılan çalışmanın ikinci bölümünün temel kaynağını oluşturmaktadır. Rawls'un yapmak istediği, o zamana kadar egemenliğini sürdürmüş olan faydacılığa karşı yeni bir adalet anlayışı geliştirmektir. Bu açıdan faydacılık kuramına karşı "Hakkaniyet Olarak Adalet" ismini verdiği adalet teorisini ortaya koymaktır. Bu adalet anlayışı öyle olmalıdır ki faydacılık gibi sadece toplumun çoğunluğun yararını değil, şimdiye kadar göz ardı edilen bireyin haklarını da koruması amaçlanmalıdır. Çalışmasının bir diğer amacı da Locke, Hobbes, Rousseau ve Kant tarafından ortaya koyulmuş olan toplumsal sözleşme anlayışını genelleştirmek ve bu anlayışı yüksek soyutlama düzeyine ulaştırıp ayrıntılı bir hale getirip; bu amaca uygun bir adalet kuramı ortaya koymaktır (Rawls, 2018, s. 22-39). Bu amacın ışığında çalışma içerisinde Hobbes'un kuramı ile Rawls'un kuramının benzer ve farklı yönleri tartışılacaktır.

1. Hobbes'ta Doğa Durumu ve Toplumsal Sözleşme

Hobbes'un siyaset kuramında "toplum sözleşmesi" ve "doğa durumu/ doğal durumu" açıklamak için yararlanılan eser *Leviahtan*'dır. Onun siyaset kuramının amacı, neden sonuç ilkeleri ve mantıksal akıl yürütmelerle doğa durumundan oradaki ilkel güvensizlikten kurtulup barış ve güven içerisinde yaşanan uygarlaşmış bir toplum inşa etmektir. Bu açıdan bakıldığında Hobbes'un siyaset kuramı hem tarihsel hem kurgusaldır. Ancak bu kurguyu gerçekleşmesi mümkün olmayan nesnel gerçeklikten uzak hayali bir serüven olarak anlamamamız gerekir. Çünkü kurgusal düşünceler algılardan oluşmaktadır. Algı Hobbes'un teorisinde önemli bir yere sahiptir. Algılar bilgileri oluşturmaktadır. "Bunların kökeni, ALGI dediğimiz şeydir, çünkü insanın zihninde ilk olarak tümüyle veya kısmen duyu organlarında vücuda gelmemiş hiçbir algılama yoktur. Bütün diğerleri işte bu kökenden türer." (Hobbes, 2013, s. 23). Bir düşünce kurgudan algılar yoluyla sıyrılır ve nesnel gerçekliğe kavuşur.

Hobbes adalet kavramını yeniden farklı bir zeminde inşa eder. Adalet anlayışının temelinde doğa durumunu koyar ve doğa durumunda adalet veya adaletsizlikten bahsedilmez. Adalet Hobbes'a göre doğa durumundan ayrı düşünülemez. Adaletin oluşum zemini doğa durumu ile başlar toplumsal sözleşme ile tamamlanır (Aydın, 2021, s. 115). Hobbes'a göre doğal durumda insanlar, duygularının yönelimleri bakımından kötü, bencil, kendi çıkarlarını korumak için her şeyi yapan insanlardır ve onlar savaş halindedirler. İnsanların savaş halinde olmalarının başlıca sebeplerinden biri ölüm korkusudur. "Ölümü en büyük kötülük olarak tanımlayan Hobbes, liberal idealin veya projenin insanın liberal olmayan doğasına karşı mütemadiyen bir savaş yürütmek zorunda olduğunu kabul eder." (Günsoy & Turowski, 2020, s. 3). İnsanlardaki ölüm korkusu doğasında var olan şiddet eğilimleri ile birleşince gücü yettiği kadar kendini korumak ve hayatta kalmak arzusu ile onları her zaman savaş durumunda tutacaktır. Doğa durumunda insanların güvenliğini sağlayabilecekleri bir pozitif yasadın bahsetmek mümkün olmadığı için her koşulda kişi bu güvenliği sağlamak ve kendini korumak için her şeyi yapmaya hakkı olduğunu düşünür (Ekici, 2006, s. 81). Hobbes'a göre,

Doğal olarak, herkesin her şeye hakkı vardır. Temel doğa yasası. Önceki bölümde ifade edildiği gibi, insanlık durumu, herkesin her şeye karşı savaş durumu olduğu için ve bu durumda, herkes kendi aklıyla hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olabilecek her şeyi kullanabileceği için, böyle bir durumda, herkesin her şeye hakkı vardır; hatta bir başkasının bedenine bile. (Hobbes, 2013, s. 104).

Hobbes burada bahsettiği doğal durumda, insanın durumu oldukça tehlikeli bir konumdadır. İnsanların birbirleri ile olan ilişkileri, kendilerini her zaman savunmak zorunda oldukları “düşmanlar” olduğu gerçeğidir. Böyle bir toplumda ve doğal savaş durumunda insanların güdüleriyle hareket ettiği kendilerini korumak için her şeyin mubah olduğu bir uygarlık öncesi durumdan bahsedildiğini anlamak gerekir. Bu da Hobbes'un en çok bilinen sözünü akıllara getirir: *İnsan insanın kurdudur.*

Hobbes'un kullandığı kurt metaforu doğa durumundaki insanın savaş halinde oluşunun bir özetidir. Bu insanın doğasında olan bir davranıştır. Çünkü güvenliğini sağlayamadığı doğada savaş halinde olmak durumun doğal sonudur. Doğa durumundaki insan kurt benzetmesiyle sürü oluşturamayacak kapasitededir ve Hobbes bu sözü olumsuz anlamda kullanıp doğa durumundaki insanın vahşi, yalnız kötü durumda olan tek başınalığını anlatmak istemiştir (Özmkas, 2020, s. 211). Ayrıca anlaşılır ki doğa durumunda insanların birbirlerine karşı statü, yetenek veya güç bakımından eşitsizlikleri yoktur. “Bu durumdaki insan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi, rekabet: ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref.” (Hobbes, 2013, s. 101). Tüm bu kavganın nedenleriyle, doğa durumunda insanlar kendilerini korumak için hayatta kalma mücadelesi konusunda hak olarak eşitliğe sahiptir yani tüm insanlar birbirleri üzerinde aynı haklara sahiptir. Bu hak eşitliğinin bir sonucu olarak kişi, kendisine tehlike olarak gördüğü insanı ya öldürecek ya da onu tahakküm altına alacaktır. Bu doğrultuda Hobbes'a göre;

İnsanlar doğuştan eşittir. DOĞA, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen, bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya çok daha çabuk düşünebilen birisi bulursa bile, her şey göz önüne alındığında iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi ya gizli bir düzenle ya da kendisiyle

aynı tehdit altında olan başkalarıyla birleşerek en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür. (Hobbes, 2013, s. 99).

Doğal durumda insanların ölüm korkusu ve hayatta kalma arzusuyla yapabilecekleri tahayyül edilememektedir. Hobbes'un siyaset kuramına göre doğa durumundaki bu insanların kontrol altına alınmasını sağlayan bir gücün olması gerekmektedir. Çünkü Hobbes'a göre, "*Devlet olmadıkça herkes savaş halindedir.*" (Hobbes, 2013, s. 101). Bu savaş, insanları korkuyla etkisi altına alan herkesin herkese karşı mecburen savaşmak zorunda olduğu bir savaştır. "Genel bir gücün olmadığı yerde, yasa yoktur; yasa olmayan yerde de, adaletsizlik yoktur." (Hobbes, 2013, s. 103). Doğal durumda adalet ve adaletsizlikten bile bahsetmek mümkün değildir çünkü neyin adil neyin adil olmadığını bir ölçütü yoktur. Eğer devlet ya da insanları korkutup tek korkuda birleştirerek yönetecek bir egemen güç yoksa savaş durumu devam eder. Ancak Hobbes inanır ki Doğa Yasaları veya uygun barış şartları sağlanabilirse akıllı insanlar da savaş durumundan vazgeçeceklerdir. Zaten Hobbes'a göre, akıllı insandan beklenen de budur. Çünkü her şeyden önce insanları savaşa iten duyguları olduğu gibi barışı istemeye yönelen duyguları da vardır; ölüm korkusu ve yaşama tutunma iyi bir yaşam sürme arzusu baskın olacaktır.

Dolayısıyla, *herkesin, onu elde etme umudu olduğu ölçüde, barışı sağlamak için çalışması gerektiği; onu sağlayamıyorsa, savaşın bütün yardım ve yararlarını araması ve kullanması gerektiği* ilkesine veya aklın bu genel kurallarına varılır. Bu kuralın ilk bölümü, birinci ve temel doğa yasasını içerir: *barışı aramak ve izlemek.* İkinci bölümü ise, doğal hakkın özetini verir: *bütün yolları kullanarak kendimizi korumak.* (Hobbes, 2013, s. 104).

Doğa durumunda bir sözleşme yoktur ve insanlar, diğer bireyler üzerindeki etkileri ve sonuçları ne olursa olsun, nihayetinde herhangi bir kısıtlamaya bağlı olmadıkları için istediğini yapmakta özgürlüklüdür ve bu özgürlüğün sona ermesi şiddetin bastırılabilmesi bir toplum düzeninde barış içinde yaşanabilmesi için toplumsal bir sözleşmeye ihtiyaç vardır (Jefferey, 1987, s. 1). İnsanlar bu doğa yasalarıyla topluluk halinde birlikte yaşayabilir. Güvenlikleri güvence altına alınır ve beraberinde ortak bir ahlak değeri de toplumda oluşmuş olur. Hobbes'a göre, bu sözleşmenin ilkeleri aslında oldukça basittir. Herkesin özgürlüğü ve yaşama isteği uğruna her şeyi yapabildiği doğa durumundan

ayrılıp bu tür özgürlüklerinden feragat etmesi gerekir ki herkes istediğini istediği kişiye yapmamış olsun. Bunu Leviathan'da İncil'den verdiği bir alıntıyla yapar Hobbes: “başkalarının sana ne yapmalarını istiyorsan, sen de onlara onu yap.” (Hobbes, 2013, s. 104). Bu Hobbes'a göre doğa durumundan uygar topluma geçişte insanlığın en genel ilkesidir aslında. Bu açıdan herkesin uyması gerektiği hem bir ahlak hem de bir toplum yasası ortaya koymaya çalışır. Böylelikle insanlar arzularını dizginleyip bazı haklarından feragat edeceklerdir. Hobbes'a göre bu haklar, insanın başkalarını gözetmeksizin dilediğini yapmakta sınırsız özgürlüğü ve dünyadaki her şeye birbirlerinin bedenleri üzerinde bile sahip olma hakkıdır. Başka bir deyişle, insan diğer bireylerin özgürlüğüne ve mülkiyetine saygı göstermek zorundadır. Bunun yapılmasının kabul edildiği ve anlaşmalara uyulması şartıyla bir sözleşme oluşturulmuştur (Jefferey, 1987, s. 2). Bilinmelidir ki, toplumda yaşadığı düşünülen her insan bu sözleşmeyi kabul etmek ve uymak zorundadır. Aksi halde doğa durumundan çıkılamayacak savaş durumu devam edecek ve toplumsal bir ilerleme sağlanmayacaktır. Hobbes' göre sözleşme, hakların devredilmesidir (Hobbes, 2013, s. 106). Devletin amacı zaten insanların bireysel güvenliklerini sağlamaktır. Bunu da sözleşme aracılığı ile yapar. Böylelikle insanlar bu karşılıklı sözleşme ile güvenli bir ortamda yaşamaya başlar. Kişiler sözleşmeyi onaylarken oy çokluğu ile haklarından feragat ederek haklarını kendi rızaları ile bir egemen güce devrederler ve kendilerini yönetmesine izin verir. Bu sayede devlet kurulmuş olur.

Bu onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şeydir. Herkes herkese, *senin de hakkını egemene bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum* dermişçesine, herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir (Hobbes, 2013, s. 136).

Hobbes'un sözleşmesi, güvenlik endişesi duyan insanların toplumsal çıkarlarının gözetilerek karşılıklı söz verme esasına dayanır. Zira sözleşme yapılırken bireyler doğa durumundaki bencilliklerinden dolayı kendi çıkarlarını gözetecektir. Ancak sözleşme bireylerin tek tek çıkarlarını değil toplumun çıkarlarını önemser. Bu sayede, her bireyin aslında diğer bireylerin de çıkarlarını göz ardı edemeyeceği şekilde tasarlanmış bir sözleşmeden bahsetmek mümkündür.

2. Rawls'un Başlangıç Durumu (Orijinal Pozisyon) ve Sözleşme

John Rawls, 1950 yıllarından itibaren bir adalet teorisi ortaya koymak için adalet konusunda makalelerini yazmaya başlar. Bu süreçte Vietnam Savaşı Rawls'un adalet düşüncelerini etkiler. Uzun çalışmalarının sonucunda yirmi yıllık sürecin sonunda yazdığı bu makaleleri *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabında toplar ve 1971 yılında kitabı basılır. Bu eser siyaset felsefesi alanında yazılmış 20.yüzyılın en önemli eserleri arasındadır. Daha sonra 1993'te kaleme aldığı *Siyasal Liberalizm* adlı kitabı da adalet kuramı çalışmalarının bir devamını oluşturmaktadır. Rawls, *Bir Adalet Teorisi* kitabıyla uzun bir süredir canlılığını yitirmiş olan siyaset felsefesini yeniden canlandırır. Çağdaş siyaset kuramları yeniden incelenmeye başlanır. Rawls, adalet teorisiyle sadece siyaset alanında değil ahlak felsefesi alanında da oldukça etkili olmuştur. Robert Nozick'e göre, "Siyaset felsefecileri ya Rawls'un teorisi üzerinde çalışmak zorundalar ya da neden böyle yapmadıklarını açıklamak zorundadırlar." (Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 2015, s. 241). Rawls'un adalet kuramı tüm bu açılardan çağdaş siyaset felsefesinde oldukça önemli yeni tartışma alanları açar. Toplumsal sözleşmenin yeniden gündeme gelmesini ve sözleşmeye geri dönüşün yolunu yeniden açar. Rawls, adalet kuramını oluştururken geleneksel toplum sözleşmecisi düşünürleri Hobbes, Locke, Rousseau ve Kant'tan etkilenir. Amacı kendinden önceki sözleşme teorilerini soyut bir pozisyona taşıyarak detaylandırarak açıklamak ve bu amaca uygun bir adalet teorisi geliştirmektir.

Rawls'un ortaya koyduğu "hakkaniyet olarak adalet" teorisinde bir başlangıç durumundan bahseder. Rawls'un başlangıç durumu geleneksel sözleşme teorilerindeki doğa durumuna denk gelen bir kurgudur. Bu kurguya göre başlangıç durumu, kendilerini yönetecek olan adalet ilkelerini seçmek için bir araya gelmiş insanlardan oluşur. Rawls'a göre, eğer bir toplum için adalet ilkeleri seçilecek ve belirlenecekse en adil yol başlangıç durumunda yapılmasıdır. Rawls'un burada amaçladığı öncelikle başlangıç durumunda olan tarafsız bireyleri bir araya getirmek ve onlara seçmeleri gereken en genel ilkelerle temel kurumları düzenleyen bir adalet anlayışını ilkelerini adil bir seçim ile seçmelerini sağlamaktır (Rawls, 2018, s. 45). Başlangıç durumundaki bu kişiler, adalet ilkelerini seçtikten sonra, bir anayasa ve yasaları yürürlüğe koymak

için bir yasama organı seçeceklerini varsayacak ve böylece adalet ilkelerine uygun bir başlangıç durumu oluşturabilmektir (Rawls, 2018, s. 45). Bu varsayıma göre bireyler başlangıç durumunda özgür ve eşit olarak varlardır ve ilkelerin seçim süreci bu sebeple oldukça adildir. Böylelikle süreç ne kadar adil işlerse sonuç da o kadar adaletli olacaktır.

Başlangıç durumunda, bireyler adalet ilkelerini seçmek için bir araya gelmişlerdir ve hiçbiri bir diğersinin toplumdaki yerini, statüsünü, zekâsını, yeteneklerini doğal gücünü, eğilim, inanç, ırk ve cinsiyetlerini bilmezler. Kişiler aynı zamanda kendileri için bile yeteneklerin dağıtım içindeki şanslarını da birbirlerinin kötü yanlarını, zaaflarını ve psikolojik durumlarını da bilemezler (Rawls, 2018, s. 41). İşte Rawls, insanların kendileri ve birbirleri hakkında bilgilere sahip olmaması durumuna 'bilinmezlik peçesi' veya 'cehalet perdesi' (veil of ignorance) demektedir (Rawls, 2018, s. 163). Çünkü insanlar kendileri ve başkaları ile ilgili ne kadar az bilgi sahibi olurlarsa seçimlerinde o kadar adil olacaklardır. Rawls'a göre her durumda, insanları tuhaflaştıran ve onları kendi çıkarları doğrultusunda kendi avantajları için yoldan çıkartmayacak özel koşulların etkisini azaltmalı ve bu caydırıcılar ortadan kalkmalıdır (Rawls, 2018, s. 163). Bu yüzden de bireyler bilinmezlik peçesi altında adalet ilkelerinin seçimlerini yaparlar. Bilinmezlik peçesi içerisinde kimse daha avantajlı veya daha dezavantajlı durumda değildir. Hatta insanlar hangi kuşağa ait olduklarını bile bilmemektedirler. Kendilerini yaşamlarının sonuna kadar etkileyecek olan ilkeleri seçerken hiç bir durumda dezavantajlı grup içerisinde yer almak istemeyecek bireyler, kuşaklar arası fark gözetmeden soy, ırk ayrımına gitmeden tüm toplumlar ve tüm kuşaklar için makul olanı düşünmek zorundalar. Rawls, herkesin eşit olarak başladığı bir orijinal pozisyondan bahseder. Durum böyle oluca kimse kendi çıkarlarının peşinden koşmayacak ve seçecekleri her ilkenin kendi çıkarlarını korurken mecburen başkalarının doğal olarak toplumun da çıkarlarını gözetmeleri gerekecektir. Böylelikle bilinmezlik peçesi sayesinde çoğunluğun dolayısıyla bir grubun kazançlı çıkması engellenmiş herkesin her durumda kazançlı çıkması sağlanmış olur.

Rawls'un amacı herkes tarafından kabul gören, yurttaşların bireysel farklılıklarını gözeten, en az avantajlı olanın yararına olacak, her bireyin eşit ve özgür seçimler yapabileceği hakkaniyet olarak adalet temelli bir toplum inşa etmektir. Bu toplum da belirli adalet ilkelerinin bireyler tarafından seçilmesi ile mümkündür. Rawls'a göre hakkaniyet olarak adaletin iki ilkesi bulunur.

İlk ilke: Her kişi, herkes için benzer bir eşitlik sistemiyle uyumlu olan bütün bir eşit temel özgürlükler sisteminde yer almak için eşit bir hakka sahiptir. İkinci ilke: Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler öyle düzenlenmelidir ki, her ikisi de: a) daha az avantajlı olanlar için daha fazla yarar sağlanmalı, adil tasarruf ilkesiyle uyumlu bulunmalı ve b) adil fırsat eşitliği koşulları altında makamlar ve mevkiler herkese açık olmalıdır (Rawls, 2018, s. 331).

Adalet ilkelerinin birincisi bireyin temel hakları konusundaki özgürlüğü ve eşitliği ile ilgilidir. Kişilerin bu birinci ilkeyi doğrudan seçmeleri beklenir. Çünkü özgürlük ilkesi bireylerin geleceklerini de bugünlerini de güvence altına alır. Bu ilkeye göre, temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmaz ve bu ilke bireyi koruma altına alır. İnsanlar seçimleri sırasında fark ilkesini mecburen benimseyeceklerdir çünkü bilinmezlik peçesi ardında kimse dezavantajlı ya da avantajlı durumda değildir. Bu peçe kalktığı zamanda bireyler dezavantajlı grupta olmak istemeyecekleri için kendileri ve dolayısıyla toplum için en iyi olanı seçeceklerdir. Bu da bireyler arasındaki eşit mal paylaşımına vurgu yapan fark ilkesi olacaktır. Başlangıç durumu rasyonel akla sahip bireylerden oluşmaktadır. Böyle olunca insanlar seçimlerini yaparken kendisi için en iyisi olanı isteyeceklerdir. "Her kim olursa olsun doğa tarafından şanslı kılınan kimileri, kendi iyi talihlerini kaybedenlerin durumunu birlikte iyileştirerek hep birlikte kazanabilirler." (Rawls, 2018, s. 129). Böyle bir durumda da bu ilk ilkeyle herkese eşit dağılım yapılacağı için bireyler her durumda kazançlı olacaklarını düşüneceklerdir.

Hakkaniyet olarak adaletin ikinci ilkesi yani adil fırsat eşitliği ilkesi, temel iyiliklerin nasıl paylaşılması gerektiğini açıklar. Rawls'un dağıtıcı adalet düşüncesinin bir örneği olan ikinci ilke dezavantajlı grupların avantajlı hale gelmesi ve en az avantajlı olanın yararının gözetilmesi üzerine kurulmuştur. Bu sayede adil bir toplum oluşabilecektir. Adil fırsat eşitliği ilkesi de fark ilkesi de bireylerin statülerini gözetmez ve bütün

makam ve mevkiler bu ilkelerle herkese açıktır. Doğuştan gelen yetenekler bireyler başlangıç durumunda olduğu için bir öneme sahip değildir. Başlangıç durumunda eşit olan bireyler ikinci ilkenin alt ilkesi olan adil tasarruf ilkesi ile bu sözleşmenin sürekliliği sağlanır. Rawls'a göre, "Sözleşme doktrini bu problemi orijinal pozisyonun bakış açısından ele alır ve tarafların uygun tasarruf ilkelerini benimsemelerini öngörür." (Rawls, 2018, s. 318). Çünkü hangi kuşağa ait olduğunu bilmeyen bireyler kendinden sonraki çocukları veya torunları için sorumluluk hissederler. "Biz ilk önce tarafların aile çizgilerini temsil ettiklerini varsayalım ve torunlarının daha acil olduklarını en azından kimin dikkate alınacağını ve ikincisi benimsenen ilkenin hangisini onlar önceki kuşakların takip etmelerini isterdi diye düşünürüz." (Rawls, 2018, s. 319). Böylece insanlar ilkeleri seçerken daha duyarlı davranırlar, sadece kendi var oldukları nesli değil kurdukları aile bağlarıyla kendinden sonrakilerin çıkarlarını da gözetirler. İşte bu durumda bile bilinmezlik peçesi adalet ilkelerini seçen bireylerin sadece kendi soyu için yarar gözetmesinin önüne geçer. Böylelikle bireyler her kuşağın menfaatine olan en iyiyi düşünmek, adalet ilkelerinin seçimlerini ona göre yapmak zorunda kalırlar. Rawls'a göre adil tasarruf ilkesi toplumlarda gerek gördükçe uygulanmalıdır ve bu tasarruf bir kereye mahsus olmamalı uzun vadede tüm kuşakların çıkarları gözetilerek devam edilmelidir.

3. Hobbes ve Rawls'un Doğa Durumu ve Sözleşme Fikirleri

Rawls'un *Adalet Teorisi* başta söylenildiği gibi faydacılığa karşı bir adalet teorisi geliştirmek amacıyla kurulur. Ancak öncelikli amacı bu olsa da, diğer amaçlarından biri Locke, Hobbes, Rousseau ve Kant tarafından ortaya koyulmuş olan toplumsal sözleşme anlayışını genelleştirmek ve bu anlayışı yüksek soyutlama düzeyine ulaştırıp ayrıntılı bir hale getirip; bu amaca uygun bir adalet kuramı ortaya koymaktır (Rawls, 2018: 22-39). Hobbes'un teorisi, Rawls'un haklar, hükümetin amacı ve kişinin doğası anlayışıyla farklılık göstermektedir. Hobbes'un teorisi bir etik temellilik biçimidir ve Rawls'un politik liberalizminde kabul edilemezdir (Grcic, 2007, s. 371). Farklılıkları olmasına rağmen temelde Rawls' da, Locke, Hobbes, Rousseau ve Kant gibi bireylerin akıl sahibi

varlıklar olduğunu, bu yüzden de yok sayılmaması gereken bazı haklara sahip olmaları gerektiği düşüncesini benimser.

Rawls'un sözleşme teorisi, sözleşme geleneğinden bazı yönleriyle farklılık göstermektedir. En önemli farklardan biri ise Rawls'un sözleşme geleneğine cehalet peçesi ardında bir başlangıç durumunu eklemesidir. Bir diğer fark ise, Hobbes'un kötücül yaklaşımından uzak durmasıdır. Hobbes'a göre doğa durumunda insanlar bencildir, kötüdür ve hep savaş halindedir. Ancak Rawls insanların birbirine zarar vermelerini engelleyen ahlaki değerlere sahip olması gerektiği düşüncesini toplumsal sözleşmesinin temeline oturtmaktadır. Rawls'a göre toplumsal sözleşme, varsayımsal olma özelliğini taşır. Rawls'un eşitlik ve özgür birey temelli başlangıç durumu, içerdiği farklılıklarla birlikte klasik toplumsal sözleşme geleneğindeki doğa durumuna karşılık gelir. Sözleşme teorisi Rawls'a göre, adalet ilkelerinin rasyonel kişiler tarafından seçilecek ilkeler olarak düşünülmelidir ve bu ilkeler sayesinde adil bir toplum oluşabilecektir (Rawls, 2018, 45).

Rawls'a göre, sözleşme düşüncesi sadece kapsam olarak adaleti değil diğer bütün ahlaki erdemlerin ilkelerini kapsar (Rawls, 2018, 45). Rawls için sözleşmeden bahsederken unutmamak gerekir ki sözleşme geleneğini belirli bir soyutlama düzeyine çıkarmayı öngörür (Rawls, 2018, 45). Bu yüzden Rawls'un bahsettiği "sözleşme" fikri, Hobbes'un aksine belirli bir toplum içerisinde korkudan dolayı ve savaş durumunu bitirmek için egemenin dayatmalarını benimsemek değildir. Bu açıdan sözleşme belirli ahlak ilkelerini benimser. Hobbes'un sözleşmesi tarihsel bir yapıdayken Rawls'un sözleşme teorisi başlangıç durumunda verilen belirli adalet ilkelerin seçilmesi açısından varsayımsaldır.

Rawls'un da Hobbes'un da doğa durumunda insanın eşit olduğunu görülür. Ancak bu eşitlik iki düşünür için de farklı açılardan oluşur. Hobbes'un doğa durumunda eşitliği, her insanın doğa durumunda birbirini öldürmek için eşit yeteneğe sahip olduğuyken Rawls'un eşitliği, her bireyin kendi özel durumuyla ilgili olarak aynı miktarda bilgiyle donatıldığı varsayımına dayanır (Jefferey, 1987, s. 4). Hobbes'un doğa durumundan

farklı olarak Rawls'un başlangıç durumunda insanlar mevcut yerlerini, statülerini, yaşlarını, soylarını, hangi kuşağa ait oldukları gibi kendileri ve birbirleri ile ilgili bilgilerin sahibi değillerdir.

Hobbes için sözleşme uyulması zorunlu kurallar bütünüdür. İnsanlar doğa durumundaki savaş halinden kurtulup can güvenliklerini sağlaması amacıyla yapılan bu sözleşme karşılığında bazı haklarını egemene devretmek zorundadırlar ki barış sağlanabilmiş olsun. Yani insanlar diğer bireylerin özgürlüğüne ve mülkiyetine saygı göstermelidir. İnsan, bunu yapmayı kabul etmekle ve anlaşmalarına uymakla bir sözleşme oluşturmuştur, ancak bilinmelidir ki, toplumda yaşadığı düşünülen her insan bu sözleşmeyi kabul etmek ve uymak zorundadır ve uymadığı zaman savaş durumu devam eder ve ilerleme sağlanamaz (Jefferey, 1987, s. 2). Bir benzerlik de burada görülmektedir, Rawls da cehalet peçesi ardında adalet ilkelerinin seçilmesini isterken hakkaniyet olarak adaletin iki ilkesinden bahseder. Başlangıç durumundaki insanlar kendilerini yönetecek olan bu adalet ilkelerini seçtikten sonra bu ilkelerin şartlarıyla yaşamlarına devam ederler. Ancak ihtiyaç duyulduğu takdirde yeniden seçim yapılması gerekir. Tüm bu açılardan bakıldığında Hobbes'un sözleşmesi egemen ve halk arasında değildir, bu sözleşme insanların kendi arasındadır. Çünkü egemen bir sözleşmeye tabi olamaz, eğer olursa bu egemenin sınırlandırılması anlamına gelir. Ancak Rawls'un sözleşmesi yani hakkaniyet olarak adalet ilkeleri bir anayasal düzenlemeye benzetilebilir. İnsanlar arasında değil hükümet ve tüm insanlar arasında var olan ve olması gereken bir yönetim biçimini ifade eder.

Doğa durumunda insanın savaş halinde olmasının üç nedeni vardır, bunlar rekabet, güvensizlik ve şan şereftir (Hobbes, 2013, s. 101). Hobbes'a göre bu üç neden insanı tutkularının yönettiğinin bir göstergesidir. İnsanı yöneten tutkuları ve arzularıdır. Hobbes'a göre insan hedonisttir, doğası gereği açgözlü ve bencildir. İşte bu tutkularının yönlendirmesiyle hareket eden bencil ve açgözlü insan ancak bir sözleşmenin sınırları içerisinde dizginlenebilir. İnsan doğasına ait gördüğü bencillik ve tutkuların esiri olma durumu sözleşmeyle birlikte insanların doğa durumundaki savaş halini sona erdirecektir. Bir bakıma denilebilir ki sözleşmeden önce bir toplumdan söz dilemez,

toplum sözleşmeden sonra oluşur ve kaotik durum sonlanır sözleşmeye uyulduğu takdirde barış içerisinde bir yaşam başlar. Bu düşünce Hobbes'un sözleşme teorisinin ortaya çıkışında önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Rawls, insanın doğası hakkında tam olarak bencildir dememiş olsa bile insanın bencil bir varlık olduğunu düşünüyor olabilir yorumu yapılabilir. Şöyle ki, başlangıç durumunda cehalet peçesi insanların bencilliğini kontrol altına almak için vardır. Burada insan doğasındaki bencillik, Hobbes'un doğa durumundan farklı olarak güç ve rekabet için herkesin bir başkasını öldürebileceği bir bencillikten ziyade, kendi çıkarlarını gözetecek kadar bencil olan insan doğasından bahsetmek mümkündür. Eğer insan bencil olmasaydı bu peçe ardında durmaya gerek olmayacaktı. Ancak insan kendi çıkarlarının peşinden koşup kendi menfaatine uygun olacak adalet ilkelerini yöneteceği ve dezavantajlı olanının durumunu gözetmeyeceğini düşünmüş olmalı ki Rawls, insanları her bakımdan eşit ve birbirinin bilgisine muhtaç vaziyette başlangıç noktasına yerleştirmiştir. Başka bir açıdan bakmak gerekirse Rawls'un olmasını beklediği başlangıç durumundaki insanların adalet duygusuna sahip rasyonel insanlar olduğudur ve onları yöneten tutkuları değil muhakeme edebilen bireyler olması ve adalet anlayışlarıdır. Böylece insanlar her ne olursa olsun en az riski alacaklar ve ortalama olarak en iyi gördükleri seçimleri yapacaklardır. Çünkü perde açıldığında hiç kimse en az avantajlı durumda olmak istemeyecektir. Ancak Rawls, Hobbes'un aksine hakkaniyet olarak adalet ilkeleri seçilmeden önce bir toplumun var olmadığından bahsetmez. Sadece yapmak istediği adil ve düzenli bir toplum oluşturmaktır.

SONUÇ

Hobbes'tan başlayıp Rawls'a kadar devam eden toplumsal sözleşme geleneğinin süreci çalışma içerisinde Rousseau ve Kant'ın doğal durum ve sözleşme fikirlerinin temel noktalarına değinilerek açıklanır. Bu doğrultuda Hobbes'un, Rousseau, Kant ve Rawls'u etkilediği ve ayrıldığı yönleri görülür. Aynı şekilde Rawls'un kendinden önceki düşünürlerden hangi açılardan etkilendiği ve ayrıldığı noktaların anlaşılmasını sağlar. Mevcut çalışmada Hobbes ve Rawls'un doğa durumundaki insanın doğasına

dair düşüncelerinin farkları ve benzerlikleri ortaya konulmuştur. Aynı şekilde iki düşünürün sözleşme teorileri de karşılaştırılmıştır.

17. yy ve öncesinde ortaya çıkan ve gelişen felsefe alanında yapılan siyasi düşüncelerin temellerini sarsan ve yeni bir bakış açısı getirmiş olan Thomas Hobbes, toplumu ve devleti oluşturan insanı, insanın doğasını merkeze alır. Bu çıkış noktasıyla klasik Antik Yunan'ın insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğu düşüncesini temel alan toplum anlayışından ayrılır. Bu açıdan Hobbes ile birlikte bireylerin çıkarlarını koruma düşüncesi gündeme gelir. Böylece modern siyasetin tartışma konusu değişir. İnsan doğasının toplumun ve devletin oluşumunda etkisi nedir? İnsanlar savaş durumundaysa devletin amacı bireyin güvenliğini sağlamak mıdır? Doğa durumunda insanı savaş durumuna getiren sebepler nelerdir? Sözleşme neden gereklidir? Şeklindeki yeni soruların sorulmasını siyaset felsefesinin gündemine getirir. İnsan doğasının kötü, bencil olduğunu bu yüzden bir arada yaşarken ortaya çıkan savaş durumunu işaret ederek güce dayalı yeni bir devlet anlayışı geliştirir. Bu anlayışla birlikte insan, doğası gereği bencil bir yapıya sahiptir ve doğa durumunda rekabet, güvensizlik ve kargaşa hakimdir. İnsanların birbirinin kurdu olduğu, herkesin hayatta kalabilmek ve kendini koruyabilmek için bir başkasını öldürme hakkının bulunduğu ve bu öldürme hakkının eşit olduğu bir durumdur. Güvensizlik, şan-şeref, rekabet gibi motivasyonların fazla olması insanları savaş durumuna sokar. Oluşan bu durum Hobbes'a göre bir devlet ihtiyacını ortaya çıkartır. Bu egemen devlet insanları savaş durumundan sözleşme sayesinde çıkartacaktır ve uygar bir topluma geçiş egemen gücün ortaya koyduğu toplumsal sözleşme ile mümkün olacaktır. Güvensizlik, şan şeref ve rekabet etkenleri hem doğa durumunda savaş halinde olmanın nedenleridir hem de doğa durumundan uygar topluma geçişin dolaylı nedenleridir. Çünkü doğa durumundaki kargaşanın ve savaş halinin sebepleri olan rekabet, şan şeref ve güvensizlik, beraberinde insanların yaşama arzusunun ve ölüm korkusunun da temel kaynağını oluşturur. Savaş durumunda insanı açık hedef haline getiren birbirlerini öldürme haklarının eşit olması durumu insanlarda sistematik bir güvensizliğe sebep olur. Bu güvensizlik de ölüm korkusunu yaratır. İnsanları uygar toplumda yaşamaya iten temel istek de ölüm korkusu olmadan hayatta kalma ve yaşama arzusudur. Hobbes'un sözleşme fikri günümüz dünyasında

insanların tüm haklarını gönüllü olarak egemene bırakması açısından pek mümkün görünmemektedir. Özgürlüklerini güvence altına almak için haklarını egemene emanet eden toplumların aslında özgürlükleri mutlak egemen tarafından sınırlandırılmış olmaz mı? Günümüz dünyası açısından düşünüldüğünde Hobbes'un teorisi uygulanabilir niteliktedir. Toplumların kendi haklarını koruyamadığı güvenliklerini tehdit edildiği durumlara bir kurtarıcıya mutlak güçlü bir egemene ihtiyaç duyar ve aslında bir Leviahtan yaratırlar. Ancak düşünülmesi gereken ikilem şudur ki; mutlak egemen toplumdaki insanları birbirinden korurken sınırsız otoritesiyle bireyleri kendine bağımlı hale getirip kendisi karşısında bireyi korumasız bırakır. Bu ikilem tehlikeli bir durumdur.

Hobbes'un çağını ve kendinden sonraki birçok düşünürü etkileyen bu düşünce yapısı özellikle Rousseau ve Kant'la birlikte daha rasyonel temellerle açıklanır. Rousseau'nun otonom insan anlayışı, insanların kendi iradeleri ile devletin kurallarına tabi oldukları düşüncesi bireylerin özgürlüklerinin ellerinden alınmadığı anlamına gelir. Kendisi için, kendi çıkarlarına uygun olarak özgür iradeleriyle yasalar koyup o yasalara uyarlar. Böylece ortak irade ile oluşan sözleşme uygulanmış olur. İnsanlar sözleşmeye zorunlu olarak değil gönüllü olarak katılırlar. Bu düşünce Rawls'un adalet ilkelerinin seçiminde de vardır. Bireyler adalet ilkelerini seçerken zorunlu değil gönüllülerdir, çünkü kendilerini yönetecek olan adalet ilkelerinin seçerken kendileri için en iyisi olduğunu düşündükleri ilkeleri seçebilirler. Rousseau'dan sonra otonom insan anlayışı Kant'la birlikte benzer şekilde devam eder. Rasyonel akıl sahibi insan kendi evrensel yasalarını koymaktadırlar. Rawls'un başlangıç durumunda da rasyonel akla sahip insan bulunması Kant'tan etkilendiği bir noktadır.

Sözleşme teorisi, duraklama dönemine girdikten sonra 20. yüzyıla gelindiğinde John Rawls tarafından yeniden ele alır. Bu açıdan hem kendinden önceki filozoflardan etkilenmiş hem de onların görüşlerini eleştirmiştir. Kendisi de bir adil toplum düzeni oluşturmak ister ve adalet teorisi Hobbes'ta olduğu gibi doğa durumundan –Rawls buna başlangıç durumu diyecektir- başlar. İki düşünür de toplumun ve devletin oluşması için bireyi merkeze koyarlar ve insan doğasının ilk durumundan bahsederler. Rawls, doğa

durumda insanın doğasına ilişkin olarak Hobbes'un aksine kötücül bir düşünce yapısından uzak daha hümanist bir yaklaşım sergiler. Rawls'un başlangıç durumunda insanlar, statüleri, yaşları, ekonomik durumları, aile yapıları, kökenleri bakımından eşit değildir ancak bunları bilme düzeyleri bakımından eşittir. Bu eşitlik güçlüyü güçsüzle, zengini fakirle, kısaca dezavantajlıyı avantajlı olanla eşit konuma getirir. Burada Rawls'a "Eşitlik inancı en az avantajlı olanın avantajlı olması temeline kuruluysa, doğal yetenekleri bakımından avantajlı durumdaki bireyleri engelleyerek onlara gereğinden fazla fedakârlık istek olmayacak mıdır? Başka açıdan, varlıklı insanların mallarını yoksul insanlarla paylaşması gerektiğini söyleyen adalet ilkesi zengin insanların buna zorunlu bırakılması anlamına gelmez mi?" soruları sorularak eleştirilebilir.

Hobbes'un doğa durumunda bahsettiği insana bakılacak olursa, oradaki insanlar da eşit konumda değillerdir. Ancak herkesin birbirinin konumunu bilmesi ve mevcut konumlarını koruyacak bir gücün (egemen, yasa, ilke) olmaması bireyin güvenliğini tehlikeye atar. Hobbes'a göre doğa durumundaki insan hakları bakımından eşittir. Bu da demek oluyor ki herkes bir diğeri üzerinde tahakküm kurabilir. Böylece güçlü olan güçlenmeye, zayıf olan daha çok ezilmeye başlar. Hayatta kalmaya çalışmak zorunda kalan insanlar güçlü bir ölüm korkusu yaşarlar. Ölüm korkusu güçlendikçe yaşama arzusu da o kadar güçlenir. Bu arzu da insanları tek bir egemen gücün tahakkümüne ve toplumsal sözleşmeye ikna eder. Sözleşme sayesinde insanların özgürlüklerin sınırları belirlenmiş olur. Kısaca, kaos ve kaosu sona erdirecek olan mutlak güç. Rawls, Hobbes'un insanların güvensizliğinden ve korkularından dolayı bir devlet kurma ihtiyacına itiraz etmektedir. Rawls'a göre bir devlet kurulacaksa bu hakkaniyet olarak adalet ilkelerine bağlı toplumdandır. Bu devlet kurma veya yönetim ihtiyacı, kaostan kurtulmak ve hayatta kalmaya çalışmak ile ilgili değildir. Toplum içerisinde yaşayan insanların malların, kaynakların, hak ve özgürlüklerin adil dağıtılmasından dolayı, en az avantajlı olanın yararı ve bireysel farklılıkların gözetildiği adalet ilkelerine bağlı bir devlete düzenine ihtiyaç duyarlar.

Hume'un adalet anlayışının kaynağı kamu yararadır. Bu açıdan faydayı temele koyan Hobbes'un aksine Rawls faydacılık kuramlarına ve adaletin fayda ilkeleri ile

temellendirilmesine karşı çıkar. Adalet teorisinin çıkış noktalarından biri de zaten o yaşadığı döneme kadar uzun süre hâkimiyetini sürdüren faydacılık düşüncesine karşı hak temelli bir adalet teorisi geliştirmektir. Rawls'a göre, faydanın hakka önceliği değil hakkın faydaya önceliği olmalıdır ve çoğunluğun yararına uygun olanın adaleti veya adaletsizliği belirlediği bir adalet anlayışından bahsedilemez. Faydacılık kuramı bireyi ve bireysel farkları görmezden gelir. Hobbes'un adalet anlayışında adaletin toplum için yararlı olduğu düşüncesi Rawls ile ayrıldığı bir noktadır.

KAYNAKÇA

- Arnhart, L. (2005). *Siyasi düşünce tarihi Plato'dan Rawls'a*. (A. K. Bayram, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Aydın, C. (2021). Platon'dan Marx'a adaletin kavramsallaştırılması. *Akademik Açı* , 1(2), 107-129.
- Çörekçioğlu, H. (2010). Kant: Çağdaş politik düşüncenin ufku. H. Çörekçioğlu (Ed.) içinde, *Kant Felsefesinin Politik Evreni* (s. 1-17). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal sözleşme kuramı. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (6), 78-89.
- Grcic, J. (2007). Hobbes and Rawls on political power. *Etica & Politica / Ethics & Politics* , 371-392.
- Günsoy, F., & Turowski, M. (2020). Thomas Hobbes'un politik düşüncesinde sosyal düzen fikrinin iki kaynağı:Yaşam ve ölüm (korkusu). *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (19).
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jefferey, G. M. (1987). Thomas Hobbes and John Rawls: Two views of a social contract [an honors thesis (HONRS 499)].
- Kant, I. (2006). Varsayımsal sözleşme. M. Rosen, & J. Wolff içinde, *Siyasal Düşünce* (S. Çalışkan, & H. Çalışkan, Çev., s. 96-97). Ankara: Dost Kitabevi.

- Kant, I. (2010). Yaygın bir söz üstüne: "Teoride doğru olabilir ama pratikte işe yaramaz" [Teori ve Pratik]. H. Çörekçioğlu içinde, *Kant Felsefesinin Politik Eylemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kersting, W. (2010). Politika, Özgürlük ve düzen: Kant'ın politika felsefesi. H. Çörekçioğlu içinde, *Kant Felsefesinin Politik Eylemi* (s. 57-80). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nozick, R. (2015). *Anarşi, devlet ve ütopya*. (A. Oktay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nozick, R. (2006). Yan Sınırlamalar Olarak Haklar. M. Rosen, & J. Wolff içinde, *Siyasal Düşünce* (H. Çalışkan, & S. Çalışkan, Çev., s. 2240-244). Ankara: Dost Kitabevi.
- Özmkas, U. (2020). "Homo Homini Lupus" sözü üzerine. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* , 200-2019.
- Rawls, J. (2018). *Bir adalet teorisi*. (V. A. Coşar, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (1990). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve temelleri üzerine konuşma*. (R. N. İleri, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1990). *Toplum sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Adam Yayınları.
- Strauss, L. (1952). *The political philosophy of Thomas Hobbes: Its Basis and Genesis*. (E. M. Sinclair, Çev.) London: Chicago: University of Chicago Press.
- Yeşilçayır, C. (2014). Thomas Hobbes'un geleneksel siyaset felsefesine karşı çıkışı. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 62-72.